

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Дяченко Вікторії Михайлівни

**«Наукова та культурно-просвітницька діяльність Олександра
Цинкаловського»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
032 «Історія та археологія»
(галузь знань 03 «Гуманітарні науки»)

Актуальність дослідження. В українській історіографії за останні десятиріччя спостерігається значний інтерес до персоніфікації минулого. За період незалежності сотні імен українських діячів, у першу чергу періоду кінця ХІХ – першої половини ХХ століття, що тривалий час перебували у забутті та забороні або їх життя та діяльність були укладені в «прокрустове ложе» офіційних біографій радянського часу, повернулися до дослідницького поля. Тому висвітлення життєвого та творчого шляху О. Цинкаловського, вивчення наукових праць вченого є актуальним завданням. Звернемо увагу на те, що підсилює вагомість дисертації – це необхідність «олюднення» історії знаннями про відомих осіб, як зазначає сама авторка дослідження *«просопографічні студії в Україні мають чималий потенціал розвитку та не втратили актуальність»* (с. 18).

На нашу думку, Вікторія Дяченко вдало поєднала інтелектуальну біографію та регіоналістику, адже постать Олександра Цинкаловського більше відома на Волині. Проте, завдяки таким науковим дослідженням вітчизняна історіографія виходить за рамки загальних місцевих проблем. Дослідження регіональної історії дають необхідний емпіричний матеріал для подальшого узагальнюючого синтезу.

Викладені аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження Вікторії Дяченко, об'єктом якого обрано *«суспільно-політичні та культурно-просвітницькі процеси в Західній Україні кінця ХІХ – кінця ХХ ст.»* (с. 20). Актуальність теми підтверджується і тим, що робота є складовою частиною науково-дослідної теми у рамках кафедральних

планів кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність.

У вступі дисертації вміщено усі рубрики, передбачені відповідними нормативними документами, чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено його мету та завдання. Мета роботи визначена вірно, відповідно до якої сформульовано здобувачкою наукового ступеня низку дослідницьких завдань.

Достатньо аргументованим у дисертації виглядає обґрунтування хронологічних рамок і територіальних меж об'єкта вивчення. Для вирішення низки завдань дослідниця спиралася на такі підходи, як історизму, об'єктивності, науковості й наукового плюралізму, регіоналістики, міждисциплінарності, біографістики. У роботі застосовано методи, що репрезентують чотири ключові групи – філософські, загальнонаукові, спеціальнонаукові та конкретно (проблемно) наукові. Розкрито становлення методології просопографічних студій та проаналізовано сутність біографічного методу.

Висновки дисертаційного дослідження Вікторії Дяченко є аргументованими, корелюються з поставленими завданнями та містять достовірні теоретичні результати.

Загалом, дисертація Вікторії Дяченко – це самостійне, оригінальне, комплексне дослідження, науково обґрунтовані результати якого в сукупності вирішують конкретну мету, спираючись на історичну літературу, методологічні засади та джерельну базу.

Наукова новизна положень й отриманих результатів. Авторка дослідивши наукову та культурно-просвітницьку діяльність Олександра Цинкаловського, зробила низку висновків, що містять наукову новизну. Зокрема, у роботі вперше: створено цілісне дослідження наукової та культурно-просвітницької діяльності Олександра Цинкаловського; представлено наукову

творчість вченого як представника історичної науки Західної України у міжвоєнний період; введено до наукового обігу низку неопублікованих документів, що стосуються наукової діяльності волинезнавця, зокрема з фондів відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника НАН України, а також Волинського краєзнавчого музею; висвітлено головні напрями діяльності вченого як археолога, етнографа та краєзнавця; показано участь Олександра Цинкаловського у науковому та національно-культурному житті.

Дослідницею фахово проаналізовано стан наукової розробки теми. Значна увага в роботі присвячена критичному висвітленню історіографічного доробку українських і зарубіжних вчених. Цілком правильно, що історіографію праць з досліджуваної проблематики авторкою умовно поділено у контексті трьох основних історіографічних періодів, які невіддільні від загальних тенденцій розвитку історичної науки та суспільства, – дорадянського, радянського, паралельно з яким існувала діаспорна історіографія, та сучасного. Значний науковий інтерес становлять праці самого О. Цинкаловського.

Текст розвідки свідчить, що отриманню достовірних та обґрунтованих результатів дисертації сприяло застосування різноманітних загальнонаукових і спеціальних історичних методів дослідження. Сучасний напрям історіографічних досліджень – біоісторіографія, сприяв опрацюванню різноманітних джерел та розкриттю життєпису волинезнавця (с. 43-44).

Прийнятною є археографічна база дисертації. Саме епістолярій – неоціненне джерело свідчень про особистість О. Цинкаловського. Схвально, що дослідниця опрацювала значну кількість епістолярію вченого. Листування О. Цинкаловського дає змогу не тільки поглибити і значно розширити біографічні свідчення про нього, а й розкрити його погляди на явища суспільного, культурного життя.

Запропонована методологія для вивчення громадської і культурно-просвітницької, наукової, музейницької діяльності Олександра Цинкаловського загалом не викликає заперечення.

Одним із завдань своєї наукової роботи Вікторія Дяченко визначила: *«окреслити основні елементи формування особистості Олександра Цинкаловського як вченого та громадського діяча»*. Ця проблема розглядається дослідницею в другому розділі *«Становлення особистості та формування світогляду»*. Авторкою розкрито середовище у якому зростав та формувався як дослідник Олександр Цинкаловський. Здобувачка навела чимало цікавого матеріалу про родинну О. Цинкаловського.

У параграфі 2.2. *Інтелектуальне середовище* Вікторія Михайлівна зазначає, що саме навчальний заклад у Ковелі був першим місцем де формувалися підвалини майбутніх наукових розвідок, зокрема, *«інтереси О. Цинкаловського сформувалися ще у гімназійні роки – історія та культура краю, де він мешкав, стали предметом зацікавлення та дослідження»* (с. 84). Також вплинуло на формування поглядів О. Цинкаловського інтелектуальне середовище Варшави, Львова, Кременця. Авторкою вдало окреслено роль кола осіб, які в подальшому мали значний вплив на молодого О. Цинкаловського, зокрема, Володимир Антоневич, відомий польський археолог, також Тадеуш Сулімірський, його ровесник й археолог та інші. Дослідниця акцентує увагу й на українське оточення вченого, що не менш важливо. Вона підкреслює, що не випадково О. Цинкаловський навчався на богословському факультеті Варшавського університету, адже *«шлях до вищого навчального закладу для українців за часів Другої Речіпосполитої зазвичай пролягав через зраду батьківської віри. Винятком був факультет православної теології (богослов'я) при Варшавському університеті»* (с. 91).

Параграф 2.3. *Культурно-просвітницька діяльність О. Цинкаловського у міжвоєнній Польщі* розкритий на широкому фактичному матеріалі, показано участь вченого в діяльності товариства «Просвіта», співпрацю з українськими газетами та його переслідування з боку польської влади за проукраїнську діяльність. Правильно авторка дисертації підмітила, що *«Важливим є не лише дослідити науковий доробок Олександра Цинкаловського, а й на належному*

рівні оцінити його внесок в розвиток волинезнавства» (с. 103). Вікторія Дяченко довела, що земляки популяризують ім'я вченого.

Цілком обґрунтованим є виокремлення у спеціальний розділ питання про наукову роботу Олександра Цинкаловського. Підрозділ 3.1. *Археологічні розвідки вченого* є важливим для розуміння важливості наукових пошуків із збереженням історичних надбань минулих поколінь. На схвалення заслуговує здійснений дисертанткою аналіз археологічних розкопок і знахідок О. Цинкаловського, а також авторка прослідковує подальші дослідження на цих місцях і це підкреслює вагомість вченого та його авторитету в археології. Так, О. Цинкаловський знайшов в Бодаках Кременецького повіту трипільське поселення, а далі по тексту: *«1940 р. Бодаки відвідав М. Макаревич (1901–1988)... В післявоєнні роки вивчення цієї пам'ятки продовжував Ю. Захарук»* (с. 111).

Очевидну цінність в роботі мають наведені авторкою на підставі краєзнавчих досліджень О. Цинкаловського трактування понять «Історична Волинь», «Волинь» та етимології інших численних назв. Пізнавальним є те, що Вікторія Дяченко не лише наводить результати досліджень вченого, але наводить підтвердження його фактів іншими краєзнавцями, наприклад, з Дубна (с. 135-136). Ще важливий є той момент, що здобувачка не ідеалізує постаті Олександра Цинкаловського, називаючи в роботі й інших дослідників волинського краю, їхні напрацювання.

Опонент поділяє думку авторки, що *«Історико-географічний словник Олександра Цинкаловського “Стара Волинь і Волинське Полісся” є своєрідною краєзнавчою енциклопедією міст і сіл історичної Волині»* (с.137). Відзначимо, що етнографічну спадщину вченого дослідниця подала у тексті роботи досить оригінально та колоритно, передаючи зміст прислів'їв, казок, легенд тощо. Наприклад, стаття «Вовкулаки» у якій волинезнавець *«використав рідкісні матеріали, зібрані безпосередньо в регіоні Волинського Полісся»* (с.150).

У параграфі, що стосується сакральних досліджень О. Цинкаловського, Вікторія Дяченко підкреслює те, що *«аналіз наукового доробку вченого*

засвідчує його глибокі знання середньовічної архітектури, зокрема міст Русі та Польщі». Вона зазначає малознаний факт, що вчений був за фахом дослідником церковної старовини (с. 157-158). Як бачимо з наукової розвідки, що добування бурштину з комерційною метою велося з давніх часів, такі дослідження, як зазначає авторка, теж належали вченому – «поліський бурштин був предметом пошуків купців-скупщиків, які продавали його на провінційні ринки Римської імперії у III – IV ст.»(с. 161).

Загалом 3 Розділ містить мікро і макро рівні дослідження, так, як наведено дрібні деталі чи факти з історії населених пунктів, зокрема, Волині, з іншого боку авторкою подано масштабну картину нашого минулого в контексті європейських подій та впливів.

Предметна сфера четвертого розділу *«Музеєзнавчі дослідження та діяльність з поповнення музейних колекцій»* дослідження є достатньо інформативною. Вікторія Дяченко акцентує увагу на діяльності О. Цинкаловського як співробітника Архіву історії унії, як науковця і директора Музею землі Волинської ім. Віллібальда Бессера (Кременецького краєзнавчого музею), також окреслює його зацікавлення музейництвом на Лемківщині. Здобувачка фактичними доказами підтвердила, що вчений добре розумів значення музеїв та музеєзнавства.

У Висновках дослідниця наголосила, що О. Цинкаловський був *«вченим європейського рівня»* (с. 194) і ми підтримуємо це твердження.

У розділах науковий матеріал дослідницею упорядковано за логічним принципом, що зумовлено специфікою досліджуваних процесів. Хронологічний виклад подій переважає, однак подекуди він чергується із висвітленням проблемних аспектів, власних трактувань подій.

Зміст, характер і форма викладу матеріалу засвідчують достатньо професійну підготовку дисертантки, її здатність аналізувати. Основні наукові положення й висновки роботи сформульовані фахово, зі знанням проблем та є обґрунтованими. Слід зазначити, що дисертація Вікторії Дяченко базується на залученні достатньої кількості джерел – 459 позицій у списку використаних

джерел. Важливо, що текст дисертації не переповнений цитатами з документів, уривками листів, фотографіями, а частина їх міститься у додатках, які значно доповнюють наукову розвідку.

Позитивною стороною дослідження Вікторії Дяченко є те, що воно позбавлене сухої академічності викладу матеріалу і наповнене конкретними прикладами та фактами. Безсумнівною заслугою є те, що завдяки проведеному дослідженню вітчизняна історія значно поповнилася новими матеріалами з персональної історії.

Практичне значення виконаного дослідження. Окреслені в дисертаційному дослідженні положення можуть бути використані в ході волинезнавчих студій (особливо з праісторії Волині) та археологічних розвідок. Отримані дані можуть бути корисними під час підготовки узагальнюючих праць з історії України, історіографічних праць, укладанні бібліографічних довідників, шкільних підручників та посібників, навчально-методичних посібників для вчителів. Матеріали дослідження можуть доповнити зміст навчальних курсів з археології, методики польової археології, а науково-теоретичні результати – для підготовки спецкурсів з біографістики у вищих навчальних закладах. Викладений у дисертації фактичний матеріал придатний для використання в екскурсійній та музейній роботі.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Досліджувана тема апробована на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Основні домінанти дисертації викладено в 6 наукових публікаціях. Є низка праць, які засвідчують апробацію наукової роботи. Кількість та обсяг друкованих праць дають право авторці публічного захисту дисертації.

Опубліковані наукові праці здобувачки, які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам п. 11 «Порядку проведення експерименту з

присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. (№ 167).

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації добре продумана. Архітектоніку дисертації визначив проблемний принцип викладу матеріалу: праця складається із вступу, чотирьох розділів, які поділені на параграфи, крім четвертого, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертаційна робота містить анотації (українською та англійською мовами). Також у роботі наявний перелік умовних скорочень. Загальний обсяг дисертації – 256 сторінок, основного тексту – 198.

Оформлення роботи відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних наукових робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії відповідно до наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота Вікторії Дяченко не має ознак академічного плагіату, дослідницею зроблені коректні покликання на джерела, навмисних спотворень не виявлено. Можемо зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності в дисертації.

Дискусійні положення та зауваження по дисертаційній роботі.

Констатуючи в цілому належний кваліфікаційний рівень виконаного дисертаційного дослідження, необхідно висловити *деякі дискусійні положення, побажання та зауваження до роботи, крім уже зазначених:*

1. Історіографія дисертації надзвичайно широка, але дослідження виграло, якщо б дослідниця опрацювала ще краєзнавчі матеріали працівників Кременецького краєзнавчого музею Г. Чернихівського (Кременеччина від давнини до сучасності, Кременець, 1999), О. Данилюк (Цинкаловський О. М. і вивчення трипільської культури на Кременеччині. «Волинь у дослідженнях вчених та краєзнавців». Матеріали всеукраїнської наукової конференції. Кременець, 2017). Також видання Б. Прищепи та О. Прищепи (Історичне краєзнавство Волині. Навчальний посібник. Рівне, 2008).

2. У тексті роботи іноді трапляються дрібні пунктуаційні, орфографічні та технічні огріхи (с. 65 – правильно буде – «детальніше», «принцип історизму»; с. 70 – «досліджуваних»; с. 177 – «фауни»).

3. Під час вивчення впливу родинного виховання й освітнього середовища на формування світогляду вченого, на наш погляд, варто було доповнити висновок виокремленням особистісних рис характеру вченого, розуміння його взаємостосунків з оточенням тощо. Висновок здобувачки Вікторії Дяченко: «Приклад О. Цинкаловського яскраво демонструє вплив родини та родинного досвіду на формування особистості та світогляду» (с. 83) вартує розширити.

4. Звернемо увагу на те, що дисертантка, вказуючи населені пункти, місця розкопок О. Цинкаловського, вказує адміністративні одиниці того часу, а в окремих випадках – сучасні, а їх бажано уніфікувати (с. 115-117).

5. Не дивлячись на те, що 4 розділ є найбільш результативним, має новизну, маємо декілька уточнень. Щодо структури роботи, то вона зумовлена логікою дослідження і не викликає особливих заперечень, проте, на наш погляд, 4 розділ доцільно було би поділити на параграфи. Виокремити параграф про діяльність О. Цинкаловського як співробітника Архіву історії унії; а інший вже як співробітника і директора Музею землі Волинської ім. Віллібальда Бессера (Кременецького краєзнавчого музею); ще один – музейництво на Лемківщині. На наш погляд було б доречно, якби описи відділів музею, наявний перелік експозиційних предметів, картин, діаграм тощо – перенести у додатки до дисертації (с.193-200). Також, потрібно внести уточнення у фразу: «Музей розташувався в будинку, який побудував батько майбутнього польського поета та драматурга Евзебіуш Словацький, саме тут народився і провів дитячі роки Юліуш Словацький» (с. 200). Справа в тому, що Юліуш народився в іншому будинку, своїх дідуся і бабусі Янушевських, цей будинок до нашого часу не зберігся (на його місці встановлений пам'ятний знак), а зростав вже у будинку батьків, який вони придбали після народження сина.

Однак висловлені вище окремі зауваження й побажання мають переважно рекомендаційний характер, які дослідниці варто врахувати у своїй подальшій науковій праці над темою й суттєво не впливають на загалом позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вважаю, що тема розкрита і має виразно новаторський характер. На нашу думку, авторка сповна на високому методологічному рівні реалізувала визначені в дисертації завдання. Здобувачка продемонструвала важливі для науковця риси – креативний підхід, цілеспрямованість та логічність висновків. Пропозиції та зауваження свідчать про потребу доповнити і продовжувати дослідження за обраним напрямом.

Загальний висновок. Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження **Вікторії Дяченко «Наукова та культурно-просвітницька діяльність Олександра Цинкаловського»** є самостійним, новим й актуальним дослідженням та цілком відповідає вимогам 9, 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами від 31 травня 2019 р.), а його авторка – **Вікторія Михайлівна Дяченко** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 032 «Історія та археологія» (галузь знань 03 «Гуманітарні науки»).

**Офіційний опонент –
завідувач кафедру історії та
методики навчання Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка,
доктор історичних наук, професор**

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
/ НАЧ. В.К.
О.В. ПРИСЯЖЮЮ